

Pesti Sándor

A MAGYAR JOBBOLDAL VÁLSÁGA (?)

Reflexiók Körösi András írására

Jelen cikkben Körösi Andrásnak a Kommentár előző számában megjelent elemzéséhez* fűzök néhány – részben egyetértő, részben polemizáló, részben kiegészítő – megjegyzést.

Körösi mondandójának lényege, hogy az őszi beszéd kiszivárgását követően kialakult belpolitikai helyzet elfedi a polgári jobboldal továbbra is meglévő, elhúzódó válságát, melynek legfontosabb elemei: szervezeti (egyetlen, rendkívüli módon centralizált párt léte), vezetési (Orbán Viktor immáron tehetetlen jelentő személye) és politikai stratégiai (a Fidesz nem nyújt semmilyen alternatív programot, egyetlen célja a jelenlegi kormány mielőbbi megbuktatása, a polgári politizálást felváltotta a populistá politizálás).

Haladjunk akkor sorjában, és nézzük először az alapállítást. A szerző ugyan dolgozata címének a *jobboldal elhúzódó válságát* adja, a cikkben azonban lényegében kizárólag a *Fidesz* mint szerinte egyetlen polgári jobboldali párt válságáról ír. Azt, hogy egy politikai oldal vagy párt válságban van-e vagy sem, nézetem szerint igen nehéz objektív kritériumok alapján megítélni. Ha mégis ilyen kritériumokat keresünk, akkor a különböző választások eredményeit és a nagy közvélemény-kutató cégek méréseit vehetjük figyelembe. Márpedig azt Körösi sem tagadja, hogy a legutóbbi (tavaly őszi önkormányzati) választásokon a Fidesz jelentős győzelmet aratott, és az összes közvélemény-kutató intézet szerint már hosszú ideje toronymagasan vezet a baloldal előtt, mind az összes szavazók, mind a biztos szavazók, pártválasztók körében. Lehet persze azt mondani, hogy ha nincs az őszi beszéd, az ordító diszkrépancia a választási ígérek és az utána következő intézkedések között, nincsenek megszorítások, és nem ilyen kritikán aluli a jelenlegi kormány teljesítménye, akkor biztosan más lenne a helyzet. Az ilyen megállapításoknak azonban nem sok értelmét látom, nemcsak a történelemben, a politikában sincs „ha”. Így aztán meglehetősen merész dolog a Fidesz válságáról mint objektív tényről beszélni. Körösi állítását nem tudom másként értelmezni, mint hogy az ő szubjektív, magánemberi ízlésvilágától, habitusától, értékrendjétől és az általa vizionált polgári jobboldali politizálástól egyre távolabb kerül a Fidesz és mindenekelőtt Orbán Viktor politizálása. Több szempontból így vagyok ezzel magam is (néhány konkrét problémát említeni is fogom a későbbiek során), ezt azonban illik rögzíteni. Szintén csak a főtebbiekkel tudom magyarázni azon, egyébként számomra értelmezhetetlen megjegyzését, mely szerint: „Ha fennmarad a jobboldal oly sokat magasztalt politikai és szervezeti egysége, akkor nem képes parlamenti választást nyerni – legfeljebb a kormánykoalíció veszíthet, ami nem ugyanaz” (kiemelés tőlem).

* KÖRÖSI András: *A jobboldal elhúzódó válsága*, Kommentár 2007/4., 97–101.

Nézzük ezek után a szerző által vélelmezett válság egyes elemeit!

A szervezeti és a személyi kérdéseket ugyan külön cím alatt tárgyalja, de ezek nyilvánvalóan elválaszthatatlanok egymástól. Jobboldali társadalomtudósok, publicisták körében már évek óta nagy viták tárgya — és ez különösen felerősödött a 2006-os választási vereséget követően —, hogy helyes-e az orbáni „egy a tábor, egy a zászló” stratégia. A legutóbbi két elveszített választás kétségtelenül ellene szól, magam azonban továbbra sem venném a bátorságot, hogy akár utólag is abban a kérdésben határozott véleményt formáljak, mi volt a Fidesz választási vereségének fő oka. Mindenesetre a Körösi Sándor javasolta megosztáson — mérsékeltabb, liberálisabb, piacpártibb konzervatív versus etatistább, protekcionista, „nemzetibb” keresztényszociális párt — kívül a választások óta már legalább három másikat olvastam.

Azzal viszont nem értek egyet, hogy a polgári oldal differenciálódásának fő akadályaként a Fidesz 2003-tól kétségkívül centralizáltabbá váló működési és szervezeti rendje. A választási rendszer — sőt a tágabb jogi környezet — valóban befolyásoló tényező, de a fő ok az, hogy az ellenzék vezére továbbra is hisz az „egy a tábor egy a zászló” elvében, és személye még mindig igen nagy támogatottságot élvez a Fidesz tagjai és még inkább a párt törzsszavazói körében — függetlenül az éppen hatályos pártalapszabálytól.

És ezzel el is érkeztünk Orbán Viktor személyéhez. Leegyszerűsítőnek érzem azt a megállapítást, mely szerint a Fidesz vezérének politizálása „ma már elsősorban saját politikai túlélését szolgálja”, továbbá ez ebben a formában sértő és méltatlan Orbán Viktorra nézve. Ilyeneket olvasva mindig eszembe jut a nagy 19. századi történész, Horváth Mihály Kossuthtal kapcsolatos megjegyzése: nem lehet tudni, hogy a személyes hatalmi ambíciók vagy az őszinte hazaszeretet, a nemzet szolgálatának vágya volt erősebb benne, de az biztos, hogy mindkettő páráját ritkítóan erős volt. A kettő tehát korántsem zárja ki egymást.

Tény, hogy Nyugat-Európában nem tudunk arra példát, hogy valaki két elveszített választás után is a legnagyobb ellenzéki párt vezére maradjon, és az is kétségtelen, hogy sokan gondolják azt a polgári oldal véleményformálói közül, Orbánnal a Fidesz nem tud több választást nyerni. Viszont legalább ennyien továbbra is rá esküsznek, és szép számmal vannak azok is, akiknek nincs kialakult véleménye a kérdésben.

Jómagam ez utóbbiak közé tartozom. Ha a magyar választási rendszer előírná a kötelező szavazást, és a polgároknak helybe vinnék az urnákat, magam is azt mondanám, hogy — például — Kósával, Pokornival vagy Navracsiccsal nagyobb esélye lenne a Fidesznek. (Bár már jó ideje a teljes népesség körében is Orbán a legnépszerűbb fideszes politikus.) Így azonban sokan egyszerűen nem mennének el szavazni, ha nem Orbán Viktor a Fidesz miniszterelnök-jelöltje — vagy leszavaznának valamelyik radikális jobboldali pártra. Ráadásul egy mérsékeltabb, kevésbé megosztó habitusú jelölt esetében sem garantált, hogy a baloldalt elutasítók közül sokan ne mégis az MDF-re szavazzanak. Továbbá sok függ attól is, hogy — 2010-es választással kalkulálva — 2009-ben milyen lesz a politikai klíma, milyenek lesznek az erőviszonyok Magyarországon.

Az pedig, hogy kívánatos lenne-e Orbán újabb miniszterelnöksége, szintén egyéni ízlés, habitus, értékrend, premisszák kérdése. Ennek eldöntése azonban nem a polgári értelmiség feladata, a Fidesz miniszterelnök-jelöltjének személyéről a párt demokrati-

kusan választott vezető testületei hozzák meg a döntést, legkésőbb 2009 őszén. Abban pedig teljesen biztos vagyok, hogy egy esetleges harmadik bukás után – amit Körösényihez hasonlóan én sem zárok ki teljesen – Orbán Viktor azonnal távozik a párt és az egész polgári oldal éléről.

Végül az autokrata vezetési stílusról és „hatalmi elterpeszkedésről”. Természetesen nem látok bele a Fidesz döntési mechanizmusainak részleteibe, úgyhogy igazán autentikus véleményt e téren nem tudok formálni. Az tény, hogy Orbán rendkívül erős egyéniség, és ennek előnyei mellett megvannak a maga hátrányai is. Először például nem akartam elhinni, annyira abszurdnak tartottam, hogy a miniszterelnök környezetében már 2001 végén készültek olyan felmérések, amelyek megkérdőjelezték a nyilvánosan ismert közvélemény-kutatási adatokat, és a két tábor között rendkívül kiélezett versenyt vetítettek előre, azonban ezt senki nem merte (!) megmondani Orbán Viktornak. Arról is sok információ kering, hogy a legutóbbi kampány során több, később elhibázottnak bizonyuló stratégiai és személyi döntést lényegében egyedül – vagy néhány obskúrus spin doctor bevonásával – hozott meg, nem konzultálva még a legszűkebb pártvezetéssel sem. Kétségtelen az is, hogy bizonyos polgári orgánumokra (Magyar Nemzet, Hír TV, Lánchíd Rádió) erős befolyása van, másokra kevesebb (Heti Válasz), míg a Kommentárra semmi.

A politikai stratégia válsága. E téren Körösényi fő kifogása, hogy a polgári politizálást fokozatosan felváltotta a populista politizálás, melynek főbb elemei: programnélküliség, a konkrét alternatívák hiánya; piacellenes etatizmus antikapitalista és antiglobalista ízekkel; közjogi populizmus; az egyes konkrét szakpolitikai kérdésekben megnyilvánuló populizmus.

Először is, ismét az az alapkérdés: mit értünk *populizmus* alatt? E téren sem hiszek abban, hogy valaha is konszenzusteremtő definíciót vagy kritériumrendszert lehetne alkotni. Még az sem egyértelmű, hogy a fogalmat értéksemleges vagy értéktelített értelemben használjuk-e. A közbeszédben és a publicisztikákban azonban az utóbbi terjedt el, tehát a populizmust valami negatív, pejoratív dolognak tartják. Körösényi is ebben az értelemben használja, és magam is ezt teszem a továbbiakban.

Nézzük ezek után ismét egyenként a kritika főbb elemeit!

Nekem is hiányérzetem van a politikai napirenden lévő szakpolitikai kérdések nagy része esetében a Fidesz által megfogalmazott konkrét, később számonkérhető alternatívákat illetően. (Még ha e téren vannak is biztató tendenciák, lásd például a *Jövőnk* című vitairatot vagy a fideszes képviselők egyre gyarapodó – és persze még tárgysorozatba sem vett – képviselői önálló indítványait.) E mögött a stratégia mögött a választások előtt – miként egy vezető fideszes politikus szűk körben fogalmazott – a „párt politikai elgyávulása” állt, az őszi beszéd kiszivárgása óta pedig vélhetően Orbán Viktor azon stratégiai célja, hogy ne csupán Gyurcsányra és embereire, hanem az egész jelenlegi baloldalra mérjen megsemmisítő csapást, és előrehozott választások útján, de legkésőbb 2010-ben nagyjából a jelenlegi lengyelországi méretekre zsugorítsa, elősegítve ezzel a rendszerváltás végleges befejezését, egyben a baloldal teljes elszakadását a kádárista gyökerektől. Ezen, egyébként legitim célkitűzés elérésére azonban korántsem biztos, hogy az Orbán által választott – habitusához kétségkívül közel álló –, a pozitív alternatívák megfogalmazása helyett a mindent

tagadásra, a politikai ellenfél diabolizálására építő és a radikális eszközöktől sem visszariadó stratégia a megfelelő. Ez egyrészt erősíti a szolidaritást, az összetartást a baloldalon, másrészt sokakat elriaszt, harmadrészt pedig továbbra is hiszek abban, hogy az emberek többsége (még?) nem annyira – csupán végletekig szimplifikált sémákban gondolkodni képes – ostoba, miként azt a spin doktorok és a politikusok jó része gondolja.

Ami a *piacellenességet*, *antikapitalizmust*, *antiglobalizmust* illeti, e téren árnyaltabb a véleményem, mint Körösiényinek. Főleg a választási kampányban az én fülemet is sértette Orbán Viktornek néhány e témakörben megfogalmazott sommás, könnyen félreérthető, elsősorban a lecsúszott, frusztrált kisemberek szavazatait megcélzó kijelentése. Ha azonban a maga komplexitásában elemezzük az elmúlt évek során elmondott beszédeit és e tárgyban adott interjúit, abból egyértelműen az derül ki, hogy a Fidesz vezére továbbra is elkötelezett híve a piacgazdaságnak, a piaci versenynek és a magántulajdon dominanciájának a termelőeszközök és a fogyasztási javak előállítása terén. Úgy ítéli meg azonban, hogy vannak a társadalomnak olyan alrendszerei, a gazdaságnak olyan területei, ahol csak korlátozottan – vagy még úgy sem – érvényesülhet a piaci verseny és a magántulajdon (oktatás, kultúra, egészségügy, alapvető közszolgáltatások). Kiáll továbbá a gazdasági patriotizmus – egyes esetekben a protekcionizmus – és a multinacionális nagytőke természetében rejlő profitmaximalizáló törekvéseinek megregulázása mellett. Ezekről a kérdésekről, általánosságban vagy az egyes konkrét ügyek kapcsán persze lehet – sőt kell is – szakmai és értékvitákat folytatni, de ezért Orbánt piacellenesnek és antikapitalistának minősíteni túl sommásnak és leegyszerűsítőnek érzem. Egyébként ez az orbáni attitűd összességében kétségkívül távol áll a tory megközelítéstől, kevésbé távol a CDU-tól, és igencsak közel Nicolas Sarkozy gondolkodásához és retorikájához, aki szintén sokat beszél egyebek mellett a gazdasági patriotizmusról-protekcionizmusról, és hangsúlyozza az értékteremtő és a spekulatív tőke közötti különbséget.

Utal ennek kapcsán a szerző arra is, hogy a jobboldali véleményformálók közül többen is kacérkodnak a marxizmussal. Annak természetesen magam sem örülök, hogy olyan, egyébként felkészült, de súlyos fóbiákkal terhelt, rendkívül zárt rendszerben gondolkodó és militáns nyelvet használó közgazdászoknak-szociológusoknak van komoly befolyása a jobboldali értelmiség egy részére, mint például Bogár László, Csath Magdolna, Tellér Gyula, Vass Csaba. (Nem sorolom ebbe a körbe, sőt több elemében figyelemre méltónak tartom a non-mainstream közgazdászok közül Boros Imre és Gazdag László írásait.) Az azonban még nem nevezhető antikapitalizmusnak vagy akár marxizálásnak, ha valaki fölveti korunk kapitalizmusának olyan alapproblémáit, mint a globálisan és az egyes társadalmak szintjén is megfigyelhető – és nem csökkenő – hatalmas vagyoni különbségek – még hasonló kvalifikáltsággal és emberi minőséggel rendelkező társadalmi csoportok, személyek között is; ezzel párhuzamosan a lakosság tényleges szükségleteit és lehetőségeit messze meghaladó túlfogyasztás generálása; az off-shore cégek elburjánzásával és a különböző cégek-cégcsoportok sokszor kibogozhatatlan összefonódásával kialakult, egyre ellenőrizhetetlenebb és átláthatatlanabb, számos visszaélésre lehetőséget adó piaci és tulajdonviszonyok, tőkemozgások; a spekulatív kockázati alapokban rejlő komoly veszélyek; a nagy könyvvizsgálók és hitelminősítők, valamint a

multicégek között meglévő érdek-összefonódások; az ellenséges kivásárlások elterjedése stb.

A párt *alkotmányos-kormányzati filozófiájában* véleményem szerint is tetten érhetők populisták elemek, ez azonban korántsem új jelenség. Ez már a Fidesz kormányzása idején is megfigyelhető volt, mindenekelőtt a parlament intézményének több területen történő háttérbe szorításában. Ezek a tendenciák azután 2002-től felerősödtek (Orbán Viktor ritka parlamenti megszólalásai, Nemzeti Konzultáció, Nemzeti Petíció stb.), a jelenlegi ciklusban pedig a népszavazási kezdeményezés mellett példaként említhetjük Orbán javaslatát a köztársasági elnöki jogkör bővítésére, és utalásait a rendszerváltáskor kialakult alkotmányos alapstruktúra általános megváltoztatására. Mindezen jelenségek azonban bőven belül vannak egy nyugati típusú parlamentáris demokrácia keretein, és messze vannak az MSZP Medgyessy-féle közjogi populizmusától. (A legutóbbi fejlemények pedig azt mutatják, hogy Gyurcsány Ferenc sem akar e téren lemaradni.)

Talán a legtöbb vád a populizmussal kapcsolatban az *egyes közpolitikai-szakpolitikai kérdésekben* elfoglalt álláspontja miatt éri a Fideszt.

Kezdem azokkal, amelyek az én értelmezési keretemben is populistának tekinthetők. Mindenekelőtt véleményem szerint is rendkívül populisták kampányt folytatott a Fidesz. Egyszerre kampányolni azzal, hogy rosszabbul élünk, mint négy éve, fölhívni a figyelmet az államháztartás rendkívüli problémáira, és közben 10%-os tb-járulékcsökkentést, radikális adócsökkentést, 14. havi nyugdíjat, a családtámogatások növelését, és ki tudja még, mi mindent ígérni, ez maga a törőlmetszett populizmus. Ráadásul, mint kiderült, hiteltelen is. Mindenesetre örömmel olvastam, hogy a Fidesz a jövőben közösen készíti programját a CDU-val, remélem ez valóban érdemi együttműködés lesz. Aki ismeri a CDU programját, és figyelemmel követte annak 2005-ös kampányát, az tudja örömeim okát.

Szintén a populizmus kategóriájába sorolható az a már említett, mindent tagadó stratégia, amelynek szellemében néhány rendkívüli, főleg uniós kényszerből fakadó kivételtől eltekintve (rendőrség, határőrség integrációja, digitális televíziózásra történő átállás) a kormány összes szakpolitikai tervét, javaslatát ab ovo, elvi szinten is elutasítja, még olyanokat is, amelyek pedig illeszkednének a Fidesz programjához, értékrendjéhez. Egy rendpárti, konzervatív párttól például elvárható lenne, hogy támogassa a kormány feketegazdaság visszaszorítására, az adók beszedésére, az APEH megerősítésére irányuló erőfeszítéseit – e téren kivételesen úgy tűnik, hogy a hangzatos szólamokat valódi tettek is követik –, és ne csupán a lakosság megfélemlítéséről, a valódi problémákról való figyelemelterelésről szónokoljon. Az egészségügyi reformnak is vannak támogatható elemei. Ilyen például a járulékfizetők körének bővítése, a potyautasok kiszűrése (amit már sokkal korábban meg kellett volna tenni), a gyógyszer-gazdaságossági törvény legtöbb eleme (mindenekelőtt a gyógyszergyárak licitre kényszerítése, extraprofitjuk megcsapolása), vagy a kórházi ágyszámkapacitás racionalizálása (ennek elvi támogatása mellett természetesen bőven lett volna kritizálható annak sokszor valóban botrányos végrehajtása). A tandíj sem eleve ördögtől való, amennyiben az alacsony kamatozású diákhitellel, a hallgatók szociális és tanulmányi juttatásainak cizellált szabályozásával párosul, elvi és gyakorlati érveket egyaránt

lehet mellette felhozni. A jelenlegi demográfiai és költségvetési helyzet mellett komoly racionalitása van az iskolák összevonásának, és a városokban egyesek megszüntetésének is (a falusi alsó tagozatokhoz természetesen a végsőkéig ragaszkodni kell).

Nem tartom ellenben populizmusnak a Fidesz reálbérek növelését szorgalmazó megnyilatkozásait, és ezen belül a közalkalmazottak 50%-os béremelésének 2002-es megszavazását, amit számos polgári érzelmű társadalomtudós, közgazdász is folyamatosan kritizál. Ugyan különböző adatokat lehet ezzel kapcsolatban találni, de abban mind megegyezik, hogy Magyarország GDP-je jóval kevésbé van elmaradva az uniós 15-ök átlagától, mint a vásárlóerő-paritáson számított átlagbér (a GDP kb. 50%, az átlagbér pedig egyharmad körül mozog, az órabérek összevetése terén ugyanez a helyzet). Ráadásul egy nemrég OECD-felmérés szerint a szervezethez tartozó országok közül Magyarországon a legnagyobb a szakadék a társadalom felső és alsó decilise (10%-a) között, és a csúcsmenedzseri fizetések átlagbérhez viszonyított aránya is a legmagasabbak közé tartozik Európában. Tegyük még ehhez hozzá, hogy míg 1989 óta a GDP kb. 40%-kal nőtt, addig a reálbérek lényegében az akkori szinten vannak.

Ami pedig a közalkalmazotti béremelést illeti, a pedagógusi fizetések területén például az emelést követően is csak megközelítette a magyar tanárok GDP-hez viszonyított átlagfizetése az EU-átlagot, azóta pedig újra jócskán elmaradt attól (az más kérdés, hogy hazánkban valóban jóval több az 1000 tanulóra jutó tanárok száma, mint az uniós átlag). Megemlíthető még ennek kapcsán, hogy több közgazdász szerint az államháztartási hiány elszabadulásának és az adósságspirál újbóli beindulásának fő oka nem a megnövekedett bérkiáramlás, hanem a Medgyessy-kormány és néhány magyar exportra termelő nagytőke által a jegybank monetáris tanácsára kényszerített, elhibázott monetáris politika.

Röviden utalok még rá – erre ugyan Körösi András nem tér ki –, hogy az utóbbi években a Fidesz és annak elnöke politikai céljai érdekében számos olyan eszközt is bevetett, amelyek szintén *idegenek a polgári észleltől, politizálástól*. Ezek elsősorban a kampányra voltak jellemzőek, de azóta sem szűntek meg teljesen. Példa erre a Schmidt Mária – és ami számomra még megdöbbentőbb volt, Áder János – elleni lejárató újságcikk, a kordonbontás, vagy a regnáló miniszterelnök beteges/szélhámus hazudozónak, ideggyengének minősítése (ez még akkor sem fogadható el egy polgári konzervatív politikustól, ha ő ennek a többszörösét kénytelen elviselni fő politikai riválisától).

Végezetül, miközben Körösi András is lényegében a Fidesszel azonosítja a polgári jobboldalt, az MDF-et mérsékelt konzervatív pártnak nevezi. Ha maradunk a somnás megfogalmazásnál, magam a jelenlegi magyar valóság és politikai mező kontextusában a pseudo-, a neo- és az érdekkonzervatív szóösszetételt egyaránt találóbbnak érzem, ennek cizelláltabb kifejtése azonban már egy másik cikket igényelne. Itt utalok még Tölgyessy Péternek egy előadáson tett megjegyzésére, mely szerint bizonyos szempontból az MDF tekinthető a legpopulistább magyarországi pártnak. Ezen minősítés tőlem sem áll távol.